

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta.

Pelastakaa Lasten työn perustana ja lainsäädännön arvioinnin viitekehyksenä on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka velvoittaa Suomen valtiota lain tasoisesti, ja joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lisäksi kannanmuodostuksemme ja yhteiskunnallisen analyysin perustana ovat järjestömme tekemät selvitykset sekä suoraan lapsilta ja perheiltä saatu kokemustieto.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artikla numero 3 velvoittaa ottamaan lasta koskevissa päätöksissä ensisijaisesti huomioon lapsen edun. Lisäksi artiklat 26 ja 27 velvoittavat sopimusvaltioita varmistamaan lapsen oikeuden sosiaaliturvaan ja riittävään elintasoon.

Hallituksen esityksessä toimeentulotukea saavien olisi jatkossa haettava kokoaikaista työtä. Kokoaikatyön hakemiseen pakottaminen ja osa-aikatyön sanktioiminen vaikeuttaisivat erityisesti yhden vanhemman perheiden sekä erityislasten ja paljon sairastavien perheiden asemaa. Osa-aikatyö on monelle vanhemmalle ainoa mahdollisuus tehdä töitä sekä tärkeä henkireikä ja arjen jaksamisen tuki. Osa-aikatyö mahdollistaa myös työn ja hoivan yhdistämisen silloin, jos perheessä on erityistä tarvetta tukea lapsia sairauden tai muiden erityistarpeiden takia.

Kokopäivätyötä ei voi tehdä esimerkiksi vuorotyössä, jos pienille koululaisille ei ole tarjolla lakisääteistä vuorohoitoa, tai erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa, joka ei pysty olemaan hoidossa kokopäiväisesti. Työnhakuvelvollisuus tulee olla vain niillä toimeentulotuen saajilla,

jotka voivat tosiasiallisesti ottaa vastaan työtä. Työnteon ja lasten hoivajärjestelyjen välinen suhde on tärkeä, ja se liittyy olennaisesti myös lapsen oikeuksiin. Kuten Tampereen yliopiston tutkijat ovat todenneet, vuorohoitoon ei ole subjektiivista oikeutta, mikä tarkoittaa, että perheissä joudutaan turvautumaan tuttavien tarjoamaan hoivaan, jos sellainen on järjestettävissä. Vuorohoito ei ulotu myöskään pieniin koululaisiin. Tutkijat huomauttavat, että vaikka vuorohoitoa olisi saatavilla, saattaa siihen pääsy olla hankalaa pitkien etäisyyksien vuoksi. Aiheellinen kysymys onkin, miten hoitojaksot ja –matkat kuormittavat lapsia vanhempien työntekovelvoitteiden lisääntyessä.
(<https://www.tuni.fi/alustalehti/2025/02/04/muutokset-toimeentulotukeen-kohdistuvat-myos-lapsiin/>)

Esityksen mukaan hakijalta, joka ei hae kokoaikatyötä tai täytä muita työnhakuvelvoitteita, voidaan toimeentulotuen perusosasta leikata jopa puolet pois. Tällöin leikkautuisi myös lasten oikeus riittävään elintasoon. Ehdotusta ei voi pitää lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta hyväksyttävänä. Lapsilta ei tule vähentää tai ottaa sosiaaliturvaa pois aikuisten päätösten ja olosuhteiden vuoksi.

Esityksen mukaan nykymuotoinen Kelan velvollisuus ohjata asiakasta palvelutarpeenarvioon poistettaisiin. Pelastakaa Lasten huolena on, että yhä useampi toimeentulotuen saaja jää automaattisen palvelutarpeenarvioon ohjauksen poiston myötä vaille tarvitsemiaan palveluita.

Kuten järjestöjen kannanotossa on todettu, johtuvat vaikeudet suoriutua vaadituista työnhaku- ja muista velvoitteista pitkälti toimintakyvyn ongelmista sekä puutteista palveluohjauksessa ja riittävien sosiaali- ja terveysten palveluiden saannissa (https://www.mll.fi/kannanotot-ja-lausunnot/jarjestojen-kannanotto-toimeentulotuen-uudistus-vaarantaa-perus-ja-ihmisoikeudet/?fbclid=IwY2xjawKayAJleHRuA2FlbQlXMQBicmlkETFYeHZsa3J6MzdYZlQ0a09BAR7Q7kv08mQxrGeGKajhN9PoU44Z0wNYx-NYOZfBiNBcNECXNuHjNnIDYo07pw_aem_aUNbjb0wOEsl2hyOwhFF3A). On epäinhimillistä rangaista ihmisiä taloudellisesti puutteista velvoitteiden täyttämisen ja samalla heikentää ihmisten ohjausta palveluihin, joita he tarvitsevat toimintakykynsä tueksi. Näkemyksemme on, ettei yksilöllisten arvioiden tekeminen palveluun ohjauksesta ei riitä, koska toimeentulotukea tarvitsevien määrän on arvioitu kasvavan mittavasti hallituksen leikkausten myötä (https://thl.fi/-/thl-n-raportti-laajat-sosiaaliturvaleikkaukset-lisaavat-eriarvoisuutta-ja-muuttavat-suomalaisen-sosiaalipolitiikan-suuntaa?redirect=%2Ffi%2Fajankohtaista%2Ftiedotteet-ja-uutiset%2Ftiedote%2F-%2Fasset_publisher%2Fczfyvvyxy7t%2Fcontent%2F). Palveluntarpeessa olevien henkilöiden tunnistaminen on siis entistä vaikeampaa ja vaatisi entistä enemmän työvoimaa. Jos automaattinen ohjaus palvelutarpeen arvioon poistettaisiin, olisi yksilökohtaiseen arviointiin lisättävä mittavasti resursseja, jotta kaikki palvelutarpeessa olevat saataisiin ohjattua palveluiden piiriin.

Pelastakaa Lapset peräänkuuluttaa toimeentulotuelta joustavuutta huomioida erilaiset elämäntilanteet, perheiden moninaisuus sekä hakijan mahdollisuudet saada tarvitsemansa palvelut, ohjaus ja tuki, jotta hän voi elää ihmisarvoista elämää ja toimia yhteiskunnassa sen täysipainoisena jäsenenä. Lapsiperheiden kohdalla tämä on ensiarvoisen tärkeää, jotta köyhyyden pitkäkestoisuuteen ja periytyvyyteen voidaan puuttua. Pienituloisia lapsiperheitä tukemalla voidaan

taata lapsille vakaat elinolot ja mahdollisuudet hyvinvoivan tulevaisuuden rakentamiseen. Nyt toimeentulotuen kokonaisuudistuksessa ollaan entisestään vahvistamassa järjestelmän rankaisevaa luonnetta sen sijaan, että siitä rakennettaisiin aidosti ihmisten hyvinvointia tukeva ja heidän tarpeisiinsa vastaava järjestelmä.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Pelastakaa Lapset on huolissaan yli 18 vuotta täyttäneiden toimeentulotuen perusosan heikentämisestä. Lisäksi esityksen mukaan perustoimeentulotuen ansiotulovähennys 150e/kk poistetaan 18 vuotta täyttäneiltä, ja vähäisiksi katsottavat muut tulot ja avustukset otettaisiin jatkossa täysimääräisesti huomioon 18 vuotta täyttäneiltä. Lasten vähäiset ansiotulot jätettäisiin edelleen huomioimatta, joten lapsiperheissä muutos kohdistuisi vain perheen aikuisiin.

Pelastakaa Lapset painottaa, että lasten huoltajien tukien leikkaaminen vaikuttaa kuitenkin väistämättä lapsen toimeentuloon ja hyvinvointiin arjessa. Lapsiperheissä 150 euron tulo on merkittävä apu talouteen ja se tulee säilyttää. Poisto voi esimerkiksi estää osa- ja tilapäistyön tekemisen ja tehdä paluun työelämään vaikeammaksi. Lisäksi uudistus, jonka mukaan vähäisiksi katsottavat ansiotulot ja avustukset huomioidaan täysimääräisesti toimeentulotuessa, vaikeuttaa lapsiperheiden mahdollisuutta saada vähäisiä tuloja tai taloudellista apua selvitäkseen esimerkiksi sairastumisista tai yllättävistä asunnon tai tavaroiden huoltoon liittyvistä kuluista.

Esityksen mukaan toimeentulotuen saajakotitalouksista toiseksi yleisin kotitaloustyyppi on yksinhuoltajan kotitalous, joita oli vuonna 2024 yhteensä 28 002. Yksinhuoltajilla perusosan pienennys olisi noin 15 euroa kuukaudessa. Kahden huoltajan perheitä oli vuonna 2024 yhteensä 17 914. Niissä perusosan leikkaus pienentäisi tuloja noin 19 euroa kuukaudessa.

Perusosan taso ei nykyisellään riitä kattamaan elämän perusmenoja varsinkaan lapsiperheissä (<https://blogi.thl.fi/toimeentulotuen-maarassa-ja-lain-kirjauksissa-on-epasuhta-tuen-taso-olisi-syyta-asettaa-tietoon-perustuen-eika-umpimahkaan/>). Esitysluonnoksessa esitetty perusosan tason alentaminen heikentäisi perheiden tilannetta entisestään. Esitysluonnoksen taulukosta 3 nähdään, että toimeentulo ei nykyiselläänkään riitä suurimmalla osalla tuen saajista ihmisarvoisen elämän viitebudjettiin, ja kun toimeentulotuen perusosaa heikennettäisiin, se ei yltäisi viitebudjettiin millään tuen saajaryhmällä.

Pelastakaa Lapset pitää merkittävänä kirjausta siitä, että lapsen oikeus riittävään elatukseen tulee huomioida. Painotamme kuitenkin, että lapsen oikeus riittävään elatukseen tulisi huomioida jo toimeentulotuen perusosan tasossa, eikä oikeuden tulisi jäädä yksilökohtaisen arvioinnin varaan. Useiden perheiden tilanteet ovat jo ennestään heikentyneet nousseiden elinkustannusten ja asumisen kustannusten myötä. Toimeentulotuen toiseksi suurin saajaryhmä, yksinhuoltajataloudet, ovat Sosiaali- ja terveysministeriön syksyllä 2024 tekemän sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arvioinnin mukaan yksi niistä ryhmistä, johon on kohdistunut eniten tulonmenetyksiä hallituksen tekemissä sosiaaliturvaleikkauksissa (

https://stm.fi/documents/1271139/148062577/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf). Olemme huolissamme siitä, että esitetyt ehdotukset ja sanktiot heikentäisivät niin yhden vanhemman kuin kahden vanhemman perheiden tilannetta entisestään.

Lisäksi esityksen mukaan muina perusmenoina huomioitavat terveydenhuoltomenot rajattaisiin välttämättömiin terveydenhuoltomenoihin. Terveydenhuoltomenon tarpeellista suuruutta ja välttämättömyyttä arvioitaessa huomioitaisiin yleisesti hyväksytty hoitokäytäntö ja tutkimusnäyttö sekä uusien tai erityisen kalliiden lääkevalmisteiden osalta myös kustannusvaikuttavuus.

Kysymys terveydenhuoltomenoista on olennainen, sillä perheiden kokemista elämäntapahtumista erityisesti vanhempien sairastuminen lisää toimeentulotukiasiakkuuden riskiä (https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/#Vanhempien_ero_tyottomuus_ja_sairastuminen) ja toimeentulotuen saajat sairastavat muuta väestöä keskimääräistä enemmän (<https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/853674/toimeentulotuen-saajat-kayttavat-muuta-vaestoa-yleisemmin-julkisia-terveyspalveluita>). Heillä on siksi enemmän tarvetta lääkkeille ja sairaanhoitoon liittyville matkoille. He käyttävät myös muuta väestöä yleisemmin erilaisia julkisia terveyspalveluita ennemmin kuin yksityisiä ja työterveyspalveluita. Tutkimusnäyttö osoittaa lisäksi, että pienituloisilla on lääkemenojen kattamisessa vaikeuksia. Toimeentulotuen saajina heidän tilanteensa on tähän asti helpottunut, koska heille on korvattu esimerkiksi sairausvakuutuksesta korvattavien lääkkeiden omavastuuosuudet ja useimmat tarpeellisiksi katsotut reseptilääkkeet.

Toimeentulotukea tarvitsevien perheiden taloudellinen tilanne on erityisen kuormittava, jos perheen lapset ovat pitkäaikaissairaita, ja sairastavat esimerkiksi diabetesta tai syöpää. Vielä vaikeampaa perheiden toimeentulon ja hyvinvoinnin kannalta on, jos sekä vanhemmat että lapset ovat pitkäaikaissairaita. Pelastakaa Lapset esittää huolensa siitä, että ehdotetut muutokset heikentävät sairastavien perheiden taloudellista tilannetta. Perheiden tulee saada tarvitsemansa taloudellinen tuki lääke- ja sairaanhoitokustannuksiin.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Pelastakaa Lapset on huolissaan ehdotetuista muutoksista asumismenojen tarkentamiseen, sekä jo aiemmin voimaan astuneista muutoksista asumiskustannusten hallintaan ja vuokranormien tasosta kuntaryhmillä. Toimeentulotuesta annetun lain 7 a § muutettiin siten, että toimeentulotuessa hyväksyttävistä asumismenoista säädetään jatkossa lain ja asetuksen tasolla. Uusi laki astui voimaan 2024. Kuntakohtaisen vuokranormin kustannukset ylittävälle hakijalle annetaan lain mukaan kolmen kuukauden aika edullisemman asunnon hankkimiseen, minkä jälkeen asumismenoiksi hyväksytään vain tarpeellisen suuruiseksi hakijan asuinkunnassa määritellyt menot. Kela ei ole lakimuutoksen myötä voinut enää käyttää harkintaa ja hyväksyä asumismenoja kokonaan tapauksissa, joissa

asumismenot ylittyvät vain vähäisesti. (<https://www.kela.fi/ajankohtaista/toimeentulotuessa-hyvaksyttaviin-asumismenoihin-muutos-1.4.2024-nain-se-nakyy-vuokranantajille>)

Asumisen kustannukset ovat nousseet etenkin suurissa kaupungeissa, mikä voi aiheuttaa haasteita vuokranormien mukaisen asunnon löytymiseen. Edullisten asuntojen puutteen on arvioitu esimerkiksi Tampereella hankaloittavan asunnottomuustilannetta (<https://www.sttinfo.fi/tiedote/70890039/asunnottomuus-kasvoi-tampereella-vuonna-2024-kaupungin-ja-hyvinvointialueen-yhteishanke-pitkaaikaigasunnottomuuden-poistamiseksi-kaynnistyy?publisherId=69818823&lang=fi>). Asunnottomuus kääntyi Suomessa viime vuonna nousuun ensimmäistä kertaa yli kymmeneen vuoteen ja Tampereella pitkäaikaisasunnottomien määrä yli kaksinkertaistui edeltävästä vuodesta (<https://www.varke.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/asunnottomuus/asunnottomat-2024>). Uuden edullisen asuntokannan rakentaminen tilanteen helpottamiseksi vie aikansa.

Esitysluonnoksessakin huomioidaan, että esimerkiksi mahdollisuus vaihtaa halvempaan vuokra-asuntoon riippuu siitä, minkähintaisia vuokra-asuntoja kunnassa on juuri silloin vapaana, ja toisaalta myös siitä, minkälaisia asuntoja yksittäiselle hakijalle on tosiasiassa tarjolla. Toimeentulotuen saajissa on esityksen mukaan henkilöitä, joilla on maksuhäiriömerkintöjä ja muita haasteita, jotka hankaloittavat merkittävästi vuokra-asunnon saantia. He eivät ole siinä joukossa, jotka ensisijaisesti valitaan edullisiin asuntoihin, vaan he voivat hyvinkin päätyä solmimaan vuokrasopimuksen keskivertoa kalliimpiin asuntoihin. Pelastakaa Lapset painottaa, että nämä esityksessä mainitut seikat tulisi ottaa huomioon asumisen kustannusten arvioinnissa. Kiristynyt asumiskustannusten arviointi voi aiheuttaa monille ihmisille kohtuuttomia haasteita arkeen ja toimeentuloon.

Pelastakaa Lapset pitää tärkeänä toimeentulolain kohdassa 7 a § olevaa kirjausta siitä, että hakijaa ei ohjattaisi hankkimaan edullisempaa asuntoa ja asumismenot huomioitaisiin täysimääräisinä, jos hakijalla on laissa määritelty erityinen peruste asumiseen nykyisessä asunnossaan. Laissa määriteltyjä erityisiä perusteita olisivat esimerkiksi lapsen etu ja hakijan tai hänen perheenjäsenensä heikko terveydentila, muutoin alentunut toimintakyky ja korkea ikä. Myös asunnon etsimisen määräaika pidennetään, jos hakijalla on vakava ohimenevä kriisitilanne tai erityisiä vaikeuksia löytää edullisempi asunto aktiivisesta asunnonhausta huolimatta taikka muu perusteltu syy.

Pelastakaa Lapset painottaa, että lapsen etu tulisi asumiskustannuksia arvioidessa arvioida perusteellisesti jokaisen toimeentulotukea saavan kohdalla, jolla on huollettavanaan yksi tai useampi lapsi. Pidämme erityisen huolestuttavana asumiseen kohdistuvia vaikutuksia lapsiin. Pelastakaa Lasten Lapsen ääni -selvityksen (2024) mukaan perheiden asumisen ongelmat kuormittavat lapsia (https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2024/10/pelastakaa_lapset_lapsen_aani_2024_fi.pdf). Jos kohtuuhintaisia perheasuntoja ei ole riittävästi tarjolla, joutuvat perheet vaihtamaan pahimmillaan asuinalueita. Tämä voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen turvallisuuden tunteeseen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoon. Asumisen ja vakaan arjen turvaaminen lapsiperheille ennaltaehkäisee syrjäytymiskehitystä ja sen yhteiskunnallisia kustannuksia. Tämä on syytä huomioida toimeentulotuen kokonaisuudistuksessa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esityksen Pääasialliset vaikutukset –kohdassa on avattu vaikutuksia muun muassa kotitalouksiin sekä eri ihmisryhmiin. Tekstissä tunnistetaan toimeentulotuen saajissa korostuvan yksinhuoltajanaiset ja yksinasuvat miehet. Esityksessä arvioidaan lisäksi, että maahanmuuttajataustaisia naisia on melko paljon heissä, joihin jatkossa kohdistuisi velvollisuus ilmoittautua työttömäksi, eivätkä he voisi hoitaa lapsiaan kotona kotihoidontukijakson jälkeen. Lasten toimeentulon kannalta huomio yksinhuoltajanaisista ja maahanmuuttajataustaisista naisista on olennainen.

Pelastakaa Lapset huomauttaa, että lapsiin kohdistuvia vaikutuksia on esityksessä käsitelty niukasti. Esityksessä todetaan, että lapsiin kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia on tarkoituksella pyritty ehkäisemään jättämällä lasten perusosat säästöjen ulkopuolelle sekä ehdottamalla, että lasten ansiotulot ja vähäiset lahjat jäisivät edelleen sellaisiksi tuloiksi, jotka jätetään huomioimatta tulona toimeentulotuen laskelmassa. Näitä päätöksiä Pelastakaa Lapset pitää oikeansuuntaisina, muttei kokonaisuuden kannalta riittävinä.

Kuten esityksessä kuitenkin todetaan, kohdistuu lapsiperheisiin negatiivisia vaikutuksia vanhempien talouteen aiheutuvien heikennysten ja niistä mahdollisesti seuraavien muiden haitallisten muutosten kautta. Nämä heikennykset voisivat aiheuttaa myös lapselle hyvinvoinnin vajetta ja toimintamahdollisuuksien kapeutumista, heikentymistä tai puutetta.

Pelastakaa Lapset pitääkin erittäin tärkeänä, että esitykseen on kirjattu vaade huomioida lapsen oikeudet tilanteissa, joissa vanhempi toimii työttömyysturvansa suhteen moitittavasti ja hänen perusosansa alentamista harkitaan. Näissä tilanteissa kokonaisuudessa tulisi esityksen mukaan huomioida lapsen oikeus riittävään elatukseen. Tässä yhteydessä on myös tärkeää huolehtia lapsen edun toteutumisesta, kun päätetään lapseen vaikuttavista asioista.

Vaikka esityksessä on huomioitu lapsen oikeudet edellä mainitulla tavalla, jää lapsivaikutusten arviointi, samoin kuin lapsen oikeuksien huomioiminen, ohueksi ja riittämättömäksi. Pidämme tätä merkittävänä puutteena, etenkin kun huomioi, että Suomessa 8 % lapsista asuu toimeentulotukea saavissa perheissä (<https://tietotarjotin.fi/uutinen/1119875/puolet-yhden-huoltajan-perheista-saa-asumistukea-ja-joka-kymmenes-lapsi-kuuluu-toimeentulotukea-saavaan-perheeseen>).

Toimeentulotuen kaltaisen viimesijaisen taloudellisen tuen uudistusprosessissa on arvioitava vaikutukset lapsiin huolellisesti ja varmistettava, että uudistukset eivät loukkaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvollisuutta varmistaa lapsille oikeus riittävään elintasoon. Lainsäädäntöä uudistettaessa on otettava huomioon YK:n lapsen oikeuksien komitean kesäkuussa 2023 antamat suositukset, joissa Suomen valtiota kehoitetaan nimenomaan välttämään sosiaaliturvan leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa oleviin lapsiin (CRC/C/FIN/CO/5-6 (um.fi)).

Esityksen toinen merkittävä puute on se, ettei yhteisvaikutusten arviointia ole esitetty. Näin ollen esimerkiksi yleistuen samanaikaiset muutokset jäävät yhteisvaikutuksiltaan epäselviksi, mikä haastaa kokonaiskuvan muodostamista esimerkiksi yksinhuoltajatalouksiin.

On hyvä huomioda, että myös Sosiaaliturvakomitean Lasten ja perheiden sosiaaliturva ja palvelut – raportissa nostetaan tärkeiksi asioiksi perheiden monimuotoisuus ja lasten sekä perheiden näkökulman huomioiminen etuusjärjestelmän uudistustyössä, kuten toimeentulotukea kehitettäessä. Raportissa muistutetaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesta lapsen edun ensisijaisuuden huomioimisesta kaikessa päätöksenteossa sen kaikilla tasoilla ja todetaan, että linjausehdotuksia pohdittaessa tulee arvioida ehdotusten lapsivaikutukset sekä sukupuolivaikutukset ottaen huomioon lapsiperheissä edelleen vallitsevat sukupuolittuneet käytännöt. (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164687/Sosiaaliturvakomitea_2023_2.pdf) Nämä Sosiaaliturvakomitean huomiot on pidettävä mielessä toimeentulotuki uudistuksessa.

Esityksessä etenkin toimeentulotuen pitkäaikaisten saajien todetaan olevan lähtökohtaisesti heikossa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa olevia henkilöitä. Taloudellisen tilanteen lisäksi toimeentulotuen saajia yhdistää usein monet muut huono-osaisuuden muodot. Tätä luonnehdintaa vasten on huolestuttavaa, että esityksessä vastuu omaan tilanteeseensa vaikuttamisesta sysätään vahvasti yksilölle. Oletuksena on, että jokainen voi niin halutessaan vaikuttaa omaan tilanteeseensa, vaikka samalla tunnistetaan toimeentulotuen saajien olevan usein muutenkin kuin taloudellisesti heikossa asemassa.

Esitystekstissä todetaan: “Velvoitteiden kiristäminen voisi vaikuttaa osaan kotitalouksista, mutta muutosten tavoitteena on, ettei sanktioita kohdennettaisi henkilöihin, jotka pyrkivät edistämään työllistymistään ja turvaamaan toimeentuloaan niistä ensisijaisista lähteistä, jotka ovat heille mahdollisia. Henkilöillä olisi siis mahdollisuus välttää toimeentulotuen perusosan alentaminen toimimalla toisin. Miten usein henkilöt päätyisivät edelleen toimimaan lain tavoitteiden vastaisesti, on mahdoton ennustaa. Arvioissa onkin esitetty joitain oletuksia vaikutuksista erilaisilla toimintaskenaarioilla.”

Toisin kuin esitys antaa ymmärtää, henkilöillä ei todellisuudessa ole aina mahdollisuuksia toimia esitysluonnoksen edellyttämällä tavalla, kuten kokoaikaisesti työskennellen, kuten olemme jo aiemmin tässä lausunnossa todenneet. Esitys jättää näin huomioimatta lapsiperheiden erilaiset elämäntilanteet ja joustavien ratkaisujen tarpeen. Tämä on merkittävä puute etenkin silloin, kun puhutaan perheistä, joiden elämäntilanteet voivat vaihdella huomattavastikin. Jotta toimeentulotuki voi vastata siihen tarpeeseen, mihin se on tarkoitettu, tarvitaan järjestelmältä riittävää joustavuutta sekä monipuolisia tukitoimia, joiden avulla edellä mainittu “toisin toimimisen mahdollisuus” voi todella toteutua jokaisen kohdalla.

Hallituksen aiempien sosiaaliturvaleikkausten seurauksena toimeentulotuen saajien tilanne on jo valmiiksi heikentynyt, ja yhä useampi suomalainen on putoamassa viimesijaisen toimeentulotuen

käyttäjäksi. THL:n julkaiseman raportin mukaan hallituksen sosiaaliturvaleikkausten myötä toimeentulotuen piiriin siirtyisi arviolta 100 000 ihmistä lisää (https://thl.fi/-/thl-n-raportti-laajat-sosiaaliturvaleikkaukset-lisaavat-eriarvoisuutta-ja-muuttavat-suomalaisen-sosiaalipolitiikan-suuntaa?redirect=%2Ffi%2Fajankohtaista%2Ftiedotteet-ja-uutiset%2Ftiedote%2F-%2Fasset_publisher%2Fczfyvvjxy7t%2Fcontent%2F).

SOSTE ry puolestaan on arvioinut, että sosiaaliturvaleikkausten myötä köyhyyteen putoavista noin 17 000 on lapsia. Mikäli sosiaaliturvamuutokset toteutetaan aiotun mukaisesti, elää Suomessa vuonna 2027 arvioiden mukaan yli 143 000 lasta pienituloisissa perheissä (https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-koyhyys-voidaan-kaantaa-suomessa-laskuun-nailla-toimilla-koyhien-maara-vahenisi-21-000lla-jo-vuoteen-2027-mennessa/?fbclid=IwY2xjawJ1wlhleHRuA2FlbQlxMABicmlkETFYeHZsa3J6MzdYZlQ0a09BAR4S7oUJlpGpGuCzTn48weLhfxRbOXnRgBQ4K8R3Ut4jgsX80NqDBu-bDIQx4rA_aem_dnnSbNiinqy97I2D0BkUwg). SOSTE ry on myös arvioinut laskelmissaan toimeentulotuen uudistuksesta, että uudistus lisäisi pienituloisuutta Suomessa 28 400 ihmisellä, joista 8 500 on lapsia (<https://www.soste.fi/lausunto/soste-huolissaan-toimeentulotuen-uudistusten-vaikutuksista-haavoittuvassa-asemassa-oleviin/>).

Tilanteen vakavuudesta kertovat myös tuoreet Tilastokeskuksen Elinolotilaston tiedot, joiden mukaan aineellista puutetta kokeneiden 0–15-vuotiaiden lasten osuus on lisääntynyt Suomessa hälyttävästi. Em. ikäluokasta 10 % koki aineellista puutetta vuonna 2024, kun vuonna 2021 vastaava luku oli 3,7 %. (<https://stat.fi/julkaisu/cm1hethjp618m07vxmv0ose3e>) Tällaista kehityssuuntaa ei voi pitää hyväksyttävänä.

Suomen valtio on sitoutunut eurooppalaisen lapsitakuun ja kansallisen lapsistrategian kautta vähentämään lapsiperheköyhyyttä 33 000 lapsella vuoteen 2030 mennessä, mutta tavoite on karkaamassa yhä kauemmas (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164364>). Inhimillisten kustannusten lisäksi köyhyyden kasvu tulee yhteiskunnalle kalliiksi, mikä on ristiriidassa sosiaaliturvamuutosten taustalla olevien säästötavoitteiden kanssa.

Kohdassa “Vaikutukset viranomaisiin” todetaan esityksen voivan lisätä Kansaneläkelaitokselta hyvinvointialueelle ohjautuvia sosiaalityötä tarvitsevia asiakkaita. Kasvavaa tarvetta voi esityksen mukaan jatkossa kohdistua taloussosiaalityölle sekä täydentävälle ja ehkäisevälle toimeentulotuelle. Huomautamme, että sosiaalityön tilanne on monilla hyvinvointialueilla jo nyt vaikea niin henkilöstö- kuin taloudellisten resurssien osalta. Tästä on saatu jo viitteitä sosiaalialan ammattilaisille, diakoniatyöntekijöille ja sote-järjestöille suunnatusta kyselystä, jonka perusteella vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevat hyvinvointialueet ovat kiristäneet ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen kriteereitä. Seurauksena on, että esimerkiksi kasautuneita vuokratästejä ei välttämättä enää makseta täydentävästä toimeentulosta, mikä voi johtaa hädään. (<https://www.talentia.fi/uutiset/kysely-sosiaaliturvaleikkaukset-nakyvat-jo-nyt-ihmisten-avuntarpeen-kasvuna/>) Tarvitaan riittävät resurssit, jotta kasvaville asiakasmäärille voidaan taata heidän tarvitsemansa tuki.

Muu lausuntopalaute:

Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen tavoitteena on esityksen mukaan vähintään toimeentulotukea tarvitsevien määrän (väestöstä 7 %) puolittaminen ja julkistaloutta 100 miljoonalla säästävä vaikutus. Esityksessä todetaan, että mikäli hallitus onnistuu tavoitteessaan, voidaan säästävät varat kohdentaa lapsiperheiden ja opiskelijoiden etuisuuksien parantamiseksi.

Tuore Kelan uutinen asettaa tavoitteen toimeentulotukea tarvitsevien määrän puolittamisesta epärealistiseen valoon: Kelan mukaan huhtikuussa 2025 toimeentulotuen saajia oli edellisvuoteen verrattuna 17 000 enemmän, samoin maksetut perustoimeentulotuet ovat kasvaneet. Toimeentulotuen saajamäärien kasvun taustalla vaikuttavat Kelan mukaan muun muassa työttömyysturvan ja asumistuen leikkaukset.
(https://tietotarjotin.fi/uutinen/1212849/perustoimeentulotuen-saajamaara-nousi-yli-150-000-kotitalouteen-huhtikuussa?fbclid=IwY2xjawKqx6VleHRuA2FlbQlXMQBicmlkETFYeHZsa3J6MzdYZlQ0a09BAR65YP8hnR_1DrbquVT1sE9nOjwoWR2bPr6l9EHw6cq7Yh5v0gjPG75OemOd7w_aem_lr_Rq8rD_Znvrt9uwoDAMw)

Tavoitteeseen liittyy lisäksi lapsiperheiden osalta ristiriitaisuuksia, joita Pelastakaa Lapset pitää tärkeänä nostaa esiin. Toimeentulotuella rahoitetaan jo nyt pienituloisimpien lapsiperheiden arjen menoja. Esityksen mukaiset leikkaukset toimeentulotukeen heikentäisivät useiden lapsiperheiden toimeentuloa. Tukien kohdentaminen lapsiperheiden etuuksiin tulevaisuudessa ei tosiasiallisesti paranna toimeentuloa, kun lapsiperheisiin on ensin kohdistettu mittavia leikkauksia. Mikäli säästöillä tullaan pitkällä aikavälillä lisäämään ihmisten palvelutarpeita, asettuvat kokonaisuudistuksen säästötavoitteet kyseenalaisiksi. On myös muistettava lapsenoikeusnäkökulma: ei riitä, että pyritään turvaamaan tulevien sukupolvien oikeudet, vaan myös tänä päivänä lapsuuttaan elävien lasten oikeus riittävään toimeentuloon on toteuduttava.

Sarkia Aino
Pelastakaa Lapset ry